

Bo trzeba znać się na przenośni, proszę państwa” – analiza porównawcza Przygody człowieka poczciwego (1937) reż. Franciszka i Stefan Themersonowie i Dwóch ludzi z szafą (1958) reż. Roman Polański.

Autor:

Anna Równy

Przedmiot:

język polski

Etap edukacyjny:

szkoła ponadgimnazjalna (XX – lecie międzywojenne)

Czas:

45 minut

Cele lekcji:**Uczeń:**

- poznaje terminy z zakresu teorii literatury i filmu;
- uświadamia sobie, że literatura i film operują wspólnymi środkami wyrazu;
- doskonalą umiejętność analizy i interpretacji filmu;
- ćwiczy umiejętność czytania ze zrozumieniem i wyszukiwania informacji;
- nabywa umiejętności potrzebnych do życia w społeczeństwie informacyjnym.

Metody pracy:

praca indywidualna (lekcja odwrócona), miniwykład, praca z materiałem audiowizualnym, rozmowa kierowana, praca w grupach, „burza mózgów”

Słowa kluczowe:

awangarda, surrealizm, groteska, inspiracja, motyw lustra

Materiały pomocnicze:

- Franciszka i Stefan Themerson Przygoda człowieka poczciwego
- Roman Polański Dwaj ludzie z szafą
- dostęp do Internetu
- karty pracy

Uwaga: Nauczyciel zadaje uczniom tydzień wcześniej pracę domową – obejrzenie filmu Dwaj ludzie z szafą, dostępnego na platformie FilMOTEKA Szkolna. Uczniowie otrzymują od nauczyciela kody dostępu do tego filmu i kartę pracy, którą mają wypełnić (Materiały pomocnicze: Karta pracy w domu). Zastosowany zostaje model tzw. lekcji odwróconej*.

Przebieg lekcji:

1. Sprawdź pracę domową, dotyczącą analizy i interpretacji filmu Romana Polańskiego Dwaj ludzie z szafą i wyjaśnij uczniom cel lekcji.
2. Przygotuj i wygłoś miniwykład, przedstawiający biografię i najważniejsze osiągnięcia artystyczne małżeństwa Franciszki i Stefana Themersonów. Wykorzystaj informacje zawarte na stronie internetowej „Gazety Uniwersyteckiej” Uniwersytetu Śląskiego (patrz: Materiały pomocnicze). Zwróć uwagę uczniów na fakt, że byli to artyści wszechstronni, którzy nie tylko zajmowali się filmem, ale również fotografią, malarstwem, grafiką, literaturą, teorią sztuki i filozofią. Małżeństwo Themersonów uważane jest za twórców awangardy 20 – lecia międzywojennego i czasów późniejszych. Wspomnij, że rok 2013 ma być ogłoszony Rokiem Themersonów w Płocku, miejscu narodzin Stefana Themersona.
3. Włącz uczniom Przygodę człowieka poczciwego (projekcja: 8 minut). Wykorzystaj link ze strony FilMOTEKA Muzeum, przedstawiony w materiałach pomocniczych.

Pytania (rozmowa kierowana) :

- a) Jakimi słowami zaczyna się i kończy film? Zinterpretuj te jedyne zastosowane kwestie słowne.
- b) Na ile części dzieli się dzieło?
- c) Za pomocą jakich efektów, Twoim zdaniem, został zrealizowany film Themersonów? (Patrz: Materiały pomocnicze - Materiały dla nauczyciela)
- d) Wyjaśnij motywy zachowania protestującego tłumu.
- e) Jaką rolę odgrywają w filmie tragarze niosący szafę?

4. Podziel uczniów na dwie grupy: grupa I zajmie się opracowaniem symboliki filmu Przygoda człowieka poczciwego, a grupa II – symboliką filmu Dwaj ludzie z szafą. Po upływie 5 minut poproś liderów grup o zapisanie wniosków na tablicy (Patrz: Materiały pomocnicze – Materiały dla nauczyciela).

5. Poproś uczniów o zastanowienie się, jakie widzą podobieństwa i różnice między filmem małżeństwa Themersonów, a filmem Romana Polańskiego („burza mózgów”). Monitoruj wnioski zapisywane przez uczniów w formie tabeli na tablicy.

ZAKRES

PODOBIENSTWA

RÓŻNICE

temat (w tym motyw lustra i szafy)

konstrukcja świata przedstawionego

typ bohatera

konwencja artystyczna

sposób realizacji

6. Podsumowanie: Film Franciszki i Stefana Themersonów stał się inspiracją do stworzenia przez Romana Polańskiego etiudy szkolnej Dwaj ludzie z szafą. Oba filmy operują groteską, metaforą i mają charakter alegoryczny. Obie historie dotyczą relacji międzyludzkich i praw rządzących światem. Zarówno Themersonowie, jak i Polański uważają, że człowiek podlega pewnym formom, które niszczą jego indywidualność i czynią z niego marionetkę. Wymienieni twórcy uważają jednak, że ratunkiem przed tym zjawiskiem może być sztuka i natura.

Praca domowa (do wyboru):

1. Obejrzyj film Przygoda człowieka poczciwego jeszcze raz i udowodnij, że można go nazwać filmowym palindromem. Definicję zaczerpnij ze Słownika języka polskiego (on – line) <http://www.sjp.pl>. Napisz analizę i interpretację filmu, odczytując go „od tyłu”.
2. Napisz wypracowanie na temat: Bunt przeciwko formom i systemom w „Ferdydurke” Witolda Gombrowicza i „Przygodzie człowieka poczciwego” w reż. Franciszki i Stefana Themersonów.

Materiały pomocnicze:

<http://www.artmuseum.pl/filmoteka/?l=0&id=794> – link do Przygody człowieka poczciwego na stronie Filmoteki Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie

<http://www.filmotekaszkolna.pl/movie,14443> – link do filmu Dwaj ludzie z szafą na stronie internetowej Filmoteki Szkolnej

<http://www.ceo.org.pl/pl/szkolazklasa2zero/library/odwrocona-lekcja> - link do strony internetowej Centrum Edukacji Obywatelskiej, gdzie znajdują się informacje na temat lekcji odwróconej

<http://gu.us.edu.pl/node/220701> - link do strony internetowej „Gazety Uniwersyteckiej” Uniwersytetu Śląskiego, gdzie znajduje się biografia Themersonów i krótka analiza ich twórczości

Karta pracy w domu

Przeczytaj poniższą definicję i odpowiedz na pytania:

surrealizm filmowy – awangardowy kierunek w sztuce filmowej (...). Surrealizm był wyrazem anarchistycznego buntu artysty skierowanego przeciw autorytetom i normom współczesnego świata, w szczególności kultury i moralności mieszczańskiej (...). Surrealizm wyrasta z artystycznej fascynacji tajemniczym światem podświadomości i fantazji, przypadku, snu, halucynacji, swobodnej gry skojarzeń, alogicznej niekonsekwencji, zagadkowej dziwności i nieprzewidywalności (...). Miarą wartości dzieła jest stopień zaskoczenia, jakie wywołuje ono w procesie odbioru. Zasadniczą rolę odgrywa w nim, przełamująca ustalone nawyki i rutynowe spojrzenie na rzeczywistość, swoiście pojmowana funkcja poetycka. W dziedzinie sztuk wizualnych, w tym również filmu, realizuje się ona poprzez serię nieoczekiwanych efektów semantyczno – obrazowych, zwłaszcza łączenie w obrazie elementów i przedmiotów wyrwanych z własnych, wzajemnie obcych kontekstów. Elementy te, zmontowane w nową osobliwą całość, tworzą wspólnie „rzeczywistość nadrealną” – wywiedzioną z wyobraźni wizji fantastycznego świata, w której realnym obiektom i istotom nadano obce im cechy, a całość nasycona jest pierwiastkiem niezwykłości, tajemniczości i grozy.

Marek Hendrykowski, Słownik terminów filmowych,
Poznań, Wydawnictwo Ars Nova, 1994, s. 285 – 286.

1. Wybierz z definicji te elementy, które można powiązać z filmem „Dwaj ludzie z szafą”.
2. Określ czas i miejsce zdarzeń.
3. Wymień innych, poza tytułowymi, bohaterów filmu Polańskiego. Jaki świat i wartości reprezentują te postaci?
4. Przeczytaj fragment artykułu Tadeusza Sobolewskiego, dotyczący filmu Dwaj ludzie z szafą www.wyborcza.pl/1,75475,7114165,O_filmach_Polanskiego.html i odpowiedz na pytania:
  - a) Skąd Roman Polański zaczerpnął inspirację do stworzenia tego filmu?
  - b) Jaką wizję świata, według T. Sobolewskiego, kreuje tu Roman Polański?

Materiały dla nauczyciela:

„Film Przygoda człowieka poczciwego (1937) stanowi doskonały wyraz właściwego Themersonom sposobu myślenia i tworzenia: obok przetworzonych zdjęć aktorskich zmontowano efekty namalowane bezpośrednio na taśmie, łącząc je z materiałem lirycznym (na przykład refleksy świetlne) oraz eksploatowanymi już wcześniej fotogramami”.

Agnieszka Karpowicz, Pogranicza audiowizualności. O artystycznych marginaliach Franciszki i Stefana Themersonów, [w:] Pogranicza audiowizualności, pod red. Andrzeja Gwoździa, Kraków, Universitas, 2010, s. 172.

„Punktem wyjścia jest dowcipna anegdota autorstwa Stefana, w której zawarł deklarację nonkonformizmu. Zdjęciom aktorskim – przyspieszonym, puszczanym wstecz, dołem do góry, w negatywie – towarzyszy animacja fotogramów z typową dla Themersonów grą światła, wycinankami i rysunkiem bezpośrednio na taśmie. Oryginalnie niewielki fragment filmu (w lirycznej sekwencji lasu) był ręcznie kolorowany”.

Adriana Prodeus, Themersonowie. Szkice biograficzne, Warszawa, Wydawnictwo Czuły Barbarzyńca, 2010, s. 73.

„Polański w zabawnej przypowieści kpi z wiary w sens ludzkich działań. Ti niesienie szafy jest źródłem ślapticku, gdy mężczyźni nie są w stanie wejść z nią do tramwaju albo kawiarni. Lustro w drzwiach przyciąga przypadkowe odbicia, niebędące jednak istotną częścią zdjęć. Polański psychoanalitycznie widzi w lustrze podświadomość. Dla Themersonów jest ono narzędziem poznania, zmiany punktu widzenia”.

Adriana Prodeus, Themersonowie. Szkice biograficzne, Warszawa, Wydawnictwo Czuły Barbarzyńca, 2010, s. 75.

Karta pracy na lekcji

Grupa I

lustro – lustro symbolizuje świat, niebo, Słońce, ogień, płomień; życie, przeznaczenie, prorocstwo, wróżbę; kobiecość, próżność, zalotność, miłość, przyjaźń, dumę, ostrożność, kruchość; przekaźnik informacji, ego, wzrok, widzenie, objawienie, wizję, ideał, wyobrażenie, wyobraźnię; odbicie, dwoistość, echo, refleksję, introspekcję, retrospekcję; myśl, samowiedzę, kontemplację, świadomość, samokontrolę, samorealizację, wiedzę, prawdę; satyrę.

Władysław Kopaliński, Słownik symboli, Warszawa, Wiedza Powszechna, 1990, s. 206.

1. Które elementy definicji odniesiesz do filmu F. i S. Themersonów?
2. Jaką rolę pełni w filmie szafa z lustrem niesiona przez dwóch tragarzy?

Grupa II

lustro – lustro symbolizuje świat, niebo, Słońce, ogień, płomień; życie, przeznaczenie, proroctwo, wróżbę; kobiecość, próżność, zalotność, miłość, przyjaźń, dumę, ostrożność, kruchość; przekaźnik informacji, ego, wzrok, widzenie, objawienie, wizję, ideał, wyobrażenie, wyobraźnię; odbicie, dwoistość, echo, refleksję, introspekcję, retrospekcję; myśl, samowiedzę, kontemplację, świadomość, samokontrolę, samorealizację, wiedzę, prawdę; satyrę.

Władysław Kopaliński, Słownik symboli,
Warszawa, Wiedza Powszechna, 1990, s. 206.

1. Które elementy definicji odniesiesz do filmu Romana Polańskiego?
2. Jaką rolę pełni szafa z lustrem niesiona przez tytułowych bohaterów filmu?

Bibliografia:

1. Max Fuzowski, Niezwykli państwo Themerson, „Doza Kultury” z dn. 21 maja 2007 r. Dostępne: <http://doza.o2.pl/?s=4097&t=8920> . Dostęp z dnia 20 grudnia 2012 r.
2. Agnieszka Karpowicz, Pogranicza audiowizualności. O artystycznych marginaliach Franciszki i Stefana Themersonów, [w:] Pogranicza audiowizualności, pod red. Andrzeja Gwoźdźdza, Kraków, Universitas, 2010, s. 167 – 185.
3. Anna Maj, Niezwykły tandem – rzecz o Franciszce i Stefanie Themersonie, „Gazeta Uniwersytecka” Uniwersytetu Śląskiego (on – line), 2004 nr 5. Dostępne: <http://gazeta.us.edu.pl/node/220701> . Dostęp z dnia 20 grudnia 2012 r.
4. Adriana Prodeus, Themersonowie. Szkice biograficzne, Warszawa, Wydawnictwo Czuły Barbarzyńca, 2010.